

ΑΣ ΓΝΩΡΙΣΟΥΜΕ ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΤΗΝ ΕΛΙΑΝΑ, ΤΗ ΜΑΡΙΑ, ΤΗΝ ΚΛΑΟΥΝΤΙΑ, ΤΟΝ ΜΗΝΑ... ΜΙΑ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

ΤΣΕΛΙΚΑ Χ.

142^ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών
e-mail: chryssatsel@yahoo.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εισήγηση βασίζεται στο πρόγραμμα Π.Ε. "Περιβάλλον: η Φύση και οι Άλλοι", που έγινε την περσινή χρονιά στο 142ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών. Το πρόγραμμα μας περιλάμβανε το φυσικό και το ανθρώπινο περιβάλλον. Το ανθρώπινο περιβάλλον, οι «άλλοι», είναι το μέρος του προγράμματος με το οποίο θα ασχοληθούμε στην εισήγηση αυτή. Ειδικότερα, εστιάζουμε το ενδιαφέρον μας στους ανθρώπους που είναι διαφορετικοί από εμάς με κάποιο τρόπο. Κάνουμε την θεωρία πράξη προσεγγίζοντας κάποια άτομα του σχολείου μας που, είτε λόγω αναπηρίας, είτε λόγω καταγωγής από "ξένη" χώρα, γίνονται συχνά δέκτες ρατσιστικής συμπεριφοράς ή αδιαφορίας, με σκοπό να εμπνεύσουμε στους μαθητές μας που συμμετέχουν στο πρόγραμμα, και κατ' επέκταση σε όλους τους μαθητές του σχολείου, θετικές στάσεις και αξίες απέναντι στα άτομα αυτά. Προσπαθούμε έτσι να εφαρμόσουμε κάποιες αρχές της εκπαίδευσης για την ειρήνη και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Λόγω περιορισμένου χρόνου, εδώ θα αναφερθούμε μόνο στους μαθητές με «ξένη» καταγωγή. Θα εξετάσουμε πώς εξελίχθηκε η συμμετοχή τους στο πρόγραμμα και τι αποτελέσματα είχε ως προς τη στάση των ιδίων και των υπολοίπων μαθητών.

TSELIKA C.

142^ο Primary School of Athens
e-mail: chryssatsel@yahoo.gr

ABSTRACT

This essay is based on the environmental program called "Environment, Nature and the Others" which took place during the previous school year at the 142nd Primary School of Athens. Our program had two aspects - natural environment and human environment. The human environment, the "others", is the part of the program in which we are interested here. More specifically, we focus on people who are different from us in some way. In an attempt to move from theory to practice, we approach some students in our school who, due to handicap or their foreign nationality, become victims of racist behaviour or are ignored, and we try to promote positive attitudes and values among the students participating in the program, as well as the rest of the students in our school, towards the 'different' students. In this way, we implement the principles of the education for peace and the respect of human rights. In this essay, we are only going to refer to the case of foreign students, due to the limitation of time and space.

Λέξεις κλειδιά: διαφορετικότητα, διαπολιτισμική εκπαίδευση, ρατσισμός, εκπαίδευση για την ειρήνη, αλληλεγγύη, ανεκτικότητα.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εισήγηση αυτή παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίο επιχειρήθηκε να ενταχθεί το μεγάλο θέμα της «διαφορετικότητας» σε ένα σχολικό πρόγραμμα για το περιβάλλον, με αφορμή την παρουσία ατόμων με καταγωγή από άλλες χώρες και ατόμων με αναπηρία μέσα στην σχολική κοινότητα.

Δεν είναι καινούργια η ιδέα ότι στην περιβαλλοντική εκπαίδευση δεν έχουν θέση μόνο οικολογικού ενδιαφέροντος θέματα και προβλήματα σχετικά με την αλληλεπίδραση μεταξύ του φυσικού περιβάλλοντος και του ανθρώπου και της ανάπτυξής του, αλλά θέση έχουν επίσης εξίσου σημαντική όλα τα θέματα τα οποία αφορούν τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, τον πολιτισμό και την ειρήνη.

Μία από τις αρχές που προβάλλει η περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι η ανεκτικότητα, που ορίζεται σαν αναγνώριση και σεβασμός της διαφορετικότητας των ατόμων, των κοινωνιών και των πολιτισμών και επιδίωξη της αμοιβαίας συνεργασίας για την εξεύρεση λύσεων στα περιβαλλοντικά προβλήματα σε μια ισότιμη βάση. (Λιαράκου, 2002)

Οι εκπαιδευτικοί υπεύθυνοι του προγράμματος λαμβάνοντας υπόψη την πολύ μικρή εφαρμογή στην σχολική πραγματικότητα πρακτικών για μια εκπαίδευση ειρήνης, θέλησαν να δοκιμάσουν κάποιους τρόπους εφαρμογής των αρχών της ισότητας και του αλληλοσεβασμού μεταξύ των ανθρώπων, συνδέοντας την επιδίωξη για μια καλύτερη ποιότητα ζωής σ' ένα καλύτερο περιβάλλον, με την απαραίτητη προϋπόθεση της αντιμετώπισης των συγκρούσεων και των διακρίσεων, με την ανεκτικότητα και την ειρηνική συνύπαρξη των λαών.

Το πρόγραμμα μας ονομάστηκε «Περιβάλλον: Η Φύση και οι Άλλοι». Και εδώ θα αναφερθούμε στο μέρος «οι Άλλοι», όπως πραγματοποιήθηκε μέσα στο σχολείο, και στις διαπιστώσεις στις οποίες οδήγησε η εφαρμογή του. Η ομάδα του σχολείου που συμμετείχε στο πρόγραμμα ήταν οι μαθητές της Δ1 τάξης του 142^{ου} Δημοτικού Σχολείου, καθώς και κάποιοι μαθητές από άλλες τάξεις του σχολείου, σε μερικούς από τους οποίους θα αναφερθούμε στην συνέχεια.

Στην ουσία, λοιπόν, προσπαθήσαμε να εφαρμόσουμε κάποιες αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και της ενσωμάτωσης «ξένων» μαθητών και μαθητών με ειδικές ανάγκες στο σχολείο (και στην κοινωνία), χωρίς προηγούμενο θεωρητικό υπόβαθρο, αλλά χρησιμοποιώντας απλά την διαίσθηση, την ευαισθησία και την κοινή λογική μας και το αίσθημα δικαίου.

Σκοπός ήταν να γνωρίσουν οι ντόπιοι μαθητές άλλους πολιτισμούς, να αποβάλλουν τυχόν προκαταλήψεις και στερεότυπα, να αντιληφθούν ότι οι διακρίσεις, φυλετικές ή άλλες, οδηγούν σε συγκρούσεις και αδικίες, άρα αποτελούν εμπόδιο σε έναν πολιτισμό ειρήνης που είναι το παγκόσμιο ζητούμενο, και να αναπτύξουν συναισθήματα αλληλεγγύης και αλληλοσεβασμού προς όλους, αντιλαμβανόμενοι την αξία κάθε πολιτισμού που είναι διαφορετικός από τον δικό τους και αποδεχόμενοι τα ίσα δικαιώματα των ατόμων που ανήκουν σε μειονότητες.

Το να διαβάζουμε και να μαθαίνουμε για άλλους πολιτισμούς δεν μπορεί να είναι το ίδιο αποτελεσματικό στην αντιρατσιστική εκπαίδευση με το να ερχόμαστε σε προσωπική επαφή με εκπροσώπους των πολιτισμών αυτών και να τους αντιμετωπίζουμε όχι μόνο σαν εκπροσώπους πολιτισμών με ίση αξία με τον δικό μας, αλλά σαν άτομα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και με την προσωπική τους ταυτότητα και αξία (Γκόβαρης 2001). Γι' αυτό κι εμείς συναντάμε τους άλλους πολιτισμούς μέσα από τα πρόσωπα (μαθητές) που τους εκπροσωπούν, κι όχι μόνο απ' τα βιβλία.

Σύμφωνα με τον Γκόβαρη, η προάσπιση οικουμενικών αξιών, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, μας επιτρέπει να ξεπεράσουμε το δίλημμα ανάμεσα στον οικουμενισμό, που αποσκοπεί στην αφομοίωση του ξένου, και στον σχετικισμό, που δεν συμβάλλει στην συνάντηση των πολιτισμών-το δίλημμα ανάμεσα σ' έναν «ξενοφάγο» ιμπεριαλισμό και έναν «ξενόφοβο εθνικισμό».

Ως προς το θέμα των ατόμων με ειδικές ανάγκες, σκοπός ήταν να αναπτυχθεί η «ενσυναίσθηση» και να δοθεί η ευκαιρία στους «φυσιολογικούς» μαθητές να εξοικιωθούν με το πρόβλημα της αναπηρίας και να υιοθετήσουν θετικότερη στάση απέναντι στα άτομα αυτά, ώστε να επιτευχθεί σε κάποιο βαθμό η καλύτερη ένταξη τους στην κανονική τάξη και στο κανονικό σχολείο.

Λόγω περιορισμένου χρόνου, εδώ θα αναφερθούμε μόνο στο ένα σκέλος της προσπάθειας μας, αυτό που αφορά τα παιδιά με διαφορετική καταγωγή.

2. ΜΕΘΟΔΟΣ

Η μέθοδος με την οποία επιχειρήθηκε να εφαρμοστεί το πρόγραμμα ήταν κατά βάση βιωματική. Αντιλαμβανόμενοι ότι η αντιμετώπιση του ρατσισμού δεν επιτυγχάνεται μόνο με την πληροφόρηση, δεν αρκεστήκαμε στα λόγια, αλλά προσπαθήσαμε κυρίως να δημιουργήσουμε κάποιες συνθήκες (όσο μας επέτρεπε η καθιερωμένη λειτουργία του σχολείου με το «κλειστό» του αναλυτικό πρόγραμμα και στο βαθμό που μπορούσαμε να επιτύχουμε την συνεργασία των δασκάλων των άλλων τάξεων) που να επιτρέπουν την επαφή μεταξύ των μαθητών της περιβαλλοντικής ομάδας και των ατόμων που μας ενδιέφεραν. Χρησιμοποιήσαμε παράλληλα διάφορες πηγές και έτσι αποκτήσαμε υλικό το οποίο παρουσιάστηκε κατά διαστήματα μέσα στην τάξη. Το υλικό αυτό περιλάμβανε:

- 1.Βιβλία: «Το Κάτι Άλλο», «Ρίκο-Κοκορίκο», «A Life like mine» (παρουσίαση από εκπαιδευτικό) Άλλα βιβλία για «διαφορετικά» άτομα, τα οποία ήταν διαθέσιμα για δανεισμό και διάβασμα στο σπίτι.
- 2.Ντοκιμαντέρ σε DVD: «Ο Άλλος» της Λ. Ρικάκη (το μονοθέσιο σχολείο στο χωριό Πατσίδερος στην Κρήτη, όπου φοιτούν 6 μαθητές, 5 Αλβανικής καταγωγής και ένας Έλληνας)
- 3.Γραπτές μαρτυρίες παιδιών μεταναστών από διάφορες χώρες, στο έντυπο: «Το Αγόρι με την Βαλίτσα - μετά την παράσταση», του θεάτρου ΠΟΡΤΑ..
- 4.Αφίσες,, αλληλογραφία, και έγχρωμα φωτοαντίγραφα από έντυπα των Μ.Κ.Ο, Unicef, Αλληλεγγύη και Γιατροί Χωρίς Σύνορα.

Ένας άλλος τρόπος ευαισθητοποίησης στο θέμα της προσφυγιάς και της μετανάστευσης ήταν η παρακολούθηση του θεατρικού έργου: «Το Αγόρι με την Βαλίτσα», στο θέατρο ΠΟΡΤΑ.Θα πρέπει επίσης να αναφέρουμε την συμβολή του προγράμματος της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, που παρουσιάστηκε στην τάξη από τον επιμορφωτή του Βρετανικού Συμβουλίου, Cliff Parry, στην ελληνική και αγγλική γλώσσα. Τέλος, μαθήτρια της περιβαλλοντικής ομάδας μας μίλησε για την οικογενειακή ιστορία της: η μητέρα και οι γονείς της μητέρας της είναι πρόσφυγες από τα κατεχόμενα της Κύπρου.

Επίσης, παρουσίαση Αφρικανικής χώρας (της Ν. Αφρικής) έγινε από μητέρα μαθήτριας της Δ τάξης η οποία είχε προσωπική εμπειρία (έζησε εκεί 20 χρόνια), με ιδιαίτερη αναφορά στο θέμα του ρατσισμού κατά των μαύρων (απαρτχάιντ).

Η πώληση προϊόντων της UNICEF πριν τις διακοπές Χριστουγέννων και Πάσχα, ήταν η δική μας πράξη αλληλεγγύης για την ανακούφιση των θυμάτων του σεισμού στο Πακιστάν.

Η συμμετοχή των μαθητών με διαφορετική καταγωγή στο πρόγραμμα μας είχε δύο μορφές.

Η μία ήταν η συνάντησή τους με τους μαθητές της περιβαλλοντικής ομάδας, η οποία έγινε ως εξής: κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς οι εκπαιδευτικοί ήρθαν σε συνεννόηση με τα «ξένα» παιδιά (στην ουσία τα περισσότερα δεν ήταν ξένα, είχαν ένα γονιό μόνο με διαφορετική καταγωγή, αλλά σε κάποιες περιπτώσεις, ακόμα κι αν η μητέρα ήταν «ξένη» και το παιδί Έλληνας ή Ελληνίδα, υπήρχε η σκιά του στιγματισμού) και αφού αυτά προετοιμάστηκαν, σε συνεργασία με τους γονείς, το παιδί ήρθε στην τάξη και μας μίλησε για την χώρα που μας ενδιέφερε (το τοπίο, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τον τρόπο ζωής). Για να συνδέσουμε καλύτερα τις μικρές αυτές

παρουσιάσεις με το υπόλοιπο πρόγραμμα μας, ζητήσαμε από τα παιδιά αυτά να μας πουν και ποιες είναι οι στάσεις των λαών αυτών απέναντι στο περιβάλλον (αν κρατούν το περιβάλλον καθαρό, ποιες είναι οι πρακτικές για την προστασία του περιβάλλοντος, αν υπάρχουν προγράμματα ανακύκλωσης κλπ).

Τα παιδιά αυτά ήταν: η Μυρσίνη, ΣΤ τάξη (Ισπανία), η Κλαούντια, ΣΤ τάξη (Ρουμανία), ο Μηνάς, Ε τάξη (Φιλιπίνες), η Πάολα, ΣΤ τάξη, από άλλο σχολείο (Αλβανία) και η Ελιάνα, Δ τάξη (Ρουάντα). Κανένα από τα παιδιά αυτά δεν είχε πρόβλημα γλώσσας -όλα μιλούν ελληνικά. Όσο για την «άλλη» γλώσσα, τα περισσότερα την γνώριζαν από αρκετά καλά έως τέλεια, μόνο η Ελιάνα δεν ήξερε καθόλου αφρικάνικα -ήρθε από την Αφρική στην Ελλάδα σε ηλικία τριών ετών και η μητέρα της που ήταν αφρικανή είχε ήδη πεθάνει.

Η υπεύθυνη εκπαιδευτικός, δίνει αξία στην γλώσσα των «ξένων» μαθητών, με αναφορές όπως: «Μια φίλη μου Αλβανή μου έμαθε ότι η λέξη στα αλβανικά είναι», κι έτσι ενθαρρύνει τα παιδιά να ρωτήσουν για άλλες λέξεις και φράσεις στην ξένη γλώσσα.

Η ενίσχυση των «ξένων» παιδιών για τη συμμετοχή τους αυτή συνδυάζεται με την προτροπή για εκδήλωση θετικών συναισθημάτων εκ μέρους των μαθητών της πλειοψηφίας με τον εξής τρόπο: ένα παιδί από την περιβαλλοντική ομάδα αναλαμβάνει κάθε φορά να γράψει και να προσφέρει μία ευχαριστήρια κάρτα στο «ξένο» παιδί, την οποία τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας συνυπογράφουν οικειοθελώς.

Η άλλη μορφή συμμετοχής των ξένων παιδιών ήταν η «συνάντηση» τους με την ευρύτερη σχολική κοινότητα δηλαδή με τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές όλων των τάξεων, και με την τοπική κοινωνία (γονείς, εκπροσώπους φορέων) στην εκδήλωση / ημερίδα του περιβαλλοντικού προγράμματος.

Ήταν μία πολύ μικρή συμμετοχή στο τελευταίο μέρος της παρουσίασης του περιβαλλοντικού προγράμματος. Μία ομάδα επτά μαθητών πάνω στην σκηνή υποδέχεται στην παρέα της ένα - ένα τα παιδιά που αναγγέλλονται από μια άλλη μαθήτριά. Η μαθήτριά φωνάζει: «Η φίλη μας η Μυρσίνη!». Η Μυρσίνη ανεβαίνει στην σκηνή κρατώντας μια μικρή σημαία της Ισπανίας και λέει στα Ισπανικά: «Είμαι η Μυρσίνη. Η μητέρα μου είναι από την Ισπανία». Ένα παιδί από την ομάδα προχωρά μπροστά, την παίρνει από το χέρι και την καλωσορίζει. Μαζί γυρνάνε στην παρέα των άλλων. Ακολουθεί άλλο παιδί - «Η φίλη μας η Κλαούντια!». Η Κλαούντια ανεβαίνει με την σημαία της Ρουμανίας, μιλάει Ρουμάνικα και ένα άλλο παιδί από την παρέα την παίρνει κι αυτήν κοντά. Το ίδιο γίνεται με τα υπόλοιπα παιδιά. Στο τέλος ξεκινάνε το τραγούδι: «Παιδιά του κόσμου ελάτε να σας γνωρίσουμε...» και ακολουθούν όλοι οι μαθητές της Δ τάξης που έχουν μάθει το τραγούδι και βρίσκονται πιο πίσω στην σκηνή. Στο τραγούδι, που φτιάξαμε για την επίτευξη του σκοπού μας, αναφέρονται ονομαστικά, μία - μία οι χώρες των παιδιών που συμμετέχουν, έτσι ώστε να προβληθούν και να τους δώσουμε αξία. Μετά την πρώτη στροφή μερικά παιδιά πιάνονται σε κύκλο και χορεύουν καλαματιανό στο ρυθμό του τραγουδιού (το τραγούδι είναι διασκευή του γνωστού παραδοσιακού: «Ελα βρε Χαραλάμπη, να σε παντρεύουμε»). Αυτό είναι και το κλείσιμο της ημερίδας.

Στην ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας αποσκοπεί και το φυλλάδιο το οποίο μοιράζουμε στο κοινό της ημερίδας, με εικόνες από τη δράση μας και συνθήματα υπέρ της ειρήνης και κατά του ρατσισμού. Τον ίδιο ρόλο παίζουν και οι πινακίδες που κρατούν μαθητές από διάφορες τάξεις με συνθήματα στις γλώσσες των ξένων μαθητών.

Πριν περάσουμε στην ανάλυση κάποιων από τις περιπτώσεις που μας ενδιαφέρουν, ίσως πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι η εκπαιδευτικός είναι καινούργια στο σχολείο και αυτή είναι η πρώτη της γνωριμία με τα παιδιά.

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η περίπτωση της Ελιάνας

Ήταν η μόνη με εμφανές στοιχείο της «ξένης» καταγωγής της. Το μαύρο αυτό κορίτσι ήταν και το μόνο «ξένο» παιδί το οποίο ήταν θύμα άμεσων ρατσιστικών εκδηλώσεων από μέρους μαθητών του σχολείου ή τουλάχιστον η μόνη περίπτωση που έπεσε στην αντίληψή μας. (Στο διάλειμμα κάποιιοι την φώναζαν «Μπαμπακίτα», όνομα μαύρου ποδοσφαιριστή ελληνικής ομάδας). Η Ελιάνα, λοιπόν, όπως προανέφερα, δεν ήξερε τη γλώσσα της μητέρας της και γενικότερα είχε ελάχιστη επαφή με την αφρικάνικη καταγωγή της, για διάφορους οικογενειακούς λόγους που δεν γνωρίζουμε ακριβώς. Η γιαγιά της, μητέρα του πατέρα της, που είχε αναλάβει από νωρίς το ρόλο της μητέρας, είχε επίσης κάποιες αφρικανικές καταβολές, αλλά ούτε εκείνη γνώριζε κάποια αφρικανική γλώσσα.

Όταν λοιπόν ζητήθηκε από την Ελιάνα να μας πει κάποια πράγματα για τη Ρουάντα ή για την Αφρική γενικότερα, φάνηκε διστακτική - υποστήριξε ότι δεν ήξερε σχεδόν τίποτα να μας πει. Είπε ωστόσο ότι θα μιλήσει με τη γιαγιά της και θα προσπαθήσει να μάθει κάποια πράγματα. Και τελικά μας πληροφόρησε ότι είχε ετοιμάσει μαζί με τη φίλη της Ιωάννα (της οποίας η μητέρα, Ελληνίδα, είχε ζήσει πολλά χρόνια στην Αφρική), ένα μικρό θεατρικό έργο, και ζήτησε να το παρουσιάσει αντί ομιλίας. Το θέμα: η διαμάχη μεταξύ μαύρων και λευκών και η λύση - σύναψη ειρήνης. Το έργο συμπλήρωνε ένα τραγουδάκι για την ειρήνη που έφτιαξαν τα δύο κορίτσια. Συμφωνήσαμε, και το θεατρικό, στο οποίο συμμετείχαν πολλά παιδιά από την τάξη της Ελιάνας, παρουσιάστηκε στην τάξη που έκανε το περιβαλλοντικό πρόγραμμα και το παρακολούθησαν επίσης και τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης της. Η παράσταση επαναλήφθηκε στο τέλος της χρονιάς, στην ημερίδα του περιβαλλοντικού προγράμματος, χωρίς να γίνει καμία επέμβαση στο κείμενο από τους εκπαιδευτικούς. Η γιαγιά της Ελιάνας φρόντισε για τα κοστούμια των «Αφρικανών» και προσέφερε για την παράσταση ένα χαλί από ζέβρα και ένα τεράστιο, βαρύ αφρικανικό τύμπανο από δέρμα, αντικείμενα τα οποία μετέφερε η ίδια στο σχολείο για την παράσταση.

Η περίπτωση της Βάνιας

Εδώ θα σταθούμε λίγο στην περίπτωση της Βάνιας, που επιβεβαίωσε τους φόβους μας για την ενοχοποίηση της μειονοτικής ταυτότητας. Η Βάνια ήταν στην τάξη της Ελιάνας και η μητέρα της ήταν από την Βοσνία. Δεν την αναφέραμε προηγουμένως ανάμεσα στα άλλα «ξένα» παιδιά, γιατί δεν έγινε εγκαίρως αντιληπτό από την εκπαιδευτικό το γεγονός αυτό της διαφορετικής καταγωγής της κι έτσι δεν της ζητήθηκε να μιλήσει για την χώρα της. Όταν έγινε γνωστή η καταγωγή αυτή - με πρωτοβουλία συμμαθητών της - η Βάνια έδειξε ότι ήθελε να συμμετέχει κι αυτή με κάποιο τρόπο, επηρεασμένη ίσως από την συμμετοχή της Ελιάνας και λόγω της θετικής στάσης των εκπαιδευτικών του προγράμματος απέναντι στις «άλλες» χώρες. Επειδή δεν υπήρχε χρόνος για προγραμματισμό επιπλέον παρουσιάσεων στην τάξη, της προτάθηκε να λάβει μέρος μόνο στο σχετικό κομμάτι της ημερίδας, μαζί με όλα τα άλλα «ξένα» παιδιά. Η Βάνια δέχτηκε ευχαρίστως και ανέλαβε να μάθει τα λόγια που χρειάζονταν στη γλώσσα της μητέρας της, καθώς επίσης να βρει κάποιες λέξεις σχετικές με το περιβάλλον, που θα χρησίμευαν για τις πολύγλωσσες πινακίδες της ημερίδας.

Όμως η Βάνια δεν μπόρεσε τελικά να πάρει μέρος στο σκετς για τα παιδιά του κόσμου γιατί παρενέβη ο Έλληνας πατέρας της, ο οποίος κατηγορηματικά αρνήθηκε την συμμετοχή της κόρης του και παραδέχτηκε ευθέως ότι δεν ήθελε ο ίδιος να γίνει ευρύτερα γνωστή η κατά το ήμισυ καταγωγή της κόρης του από τη συγκεκριμένη χώρα. Ο φόβος του πατέρα ήταν η αιτία για τον αποκλεισμό του παιδιού από μία από κοινού δραστηριότητα που αποσκοπούσε ακριβώς στην άρνηση της περιθωριοποίησης και την καταπολέμηση του ρατσισμού. Η Βάνια διαμαρτυρήθηκε στον πατέρα της, δεν μπόρεσε όμως να τον μεταπεισει - ούτε κι εμείς.

Η περίπτωση της Πάολας και της Μαρίας

Ίσως να προσέξατε ότι ανάμεσα στα παιδιά με διαφορετική καταγωγή που συμμετείχαν υπάρχει και το όνομα της Πάολας, η οποία δεν ήταν μαθήτρια του σχολείου. Ήταν μαθήτρια στο σχολείο

αυτό πριν μερικά χρόνια, έτσι πολλά παιδιά της τάξης την γνώριζαν. Στο σχολείο μας υπήρχαν κάποια παιδιά Αλβανικής καταγωγής, όχι πολλά: έξι στην ΣΤ τάξη, δύο στην Ε, δύο στην Δ και λίγα στις μικρές τάξεις. Όμως ποιος ήταν ο λόγος που καλέσαμε την Πάολα να μιλήσει για την χώρα της, την Αλβανία, την στιγμή που υπήρχαν παιδιά από την Αλβανία στο σχολείο μας;

Ο λόγος ήταν ότι οι προσπάθειες μας να φέρουμε στην τάξη κάποιο από αυτά τα παιδιά να μας μιλήσει για την Αλβανία απέβησαν άκαρπες - κανένα δεν προθυμοποιήθηκε και η συνήθης δικαιολογία ήταν ότι δεν γνώριζαν πολλά πράγματα. Το ίδιο συνέβη και όταν ζητήσαμε να μας βρουν κάποιες λέξεις στα Αλβανικά (πχ. Περιβάλλον, πράσινο, ρύπανση, φιλία, ειρήνη, υγεία) - μόνο ένας μαθητής της ΣΤ τάξης έφτιαξε ένα πόστερ με σύνθημα «πράσινο - υγεία και ζωή» στα αλβανικά για την ημερίδα. Αλλά το πιο περίεργο ήταν ότι η Μαρία, μαθήτρια της περιβαλλοντικής ομάδας, παρά τις αντίθετες μαρτυρίες των συμμαθητών της, αρνήθηκε στην εκπαιδευτικό του προγράμματος ότι είχε αλβανική καταγωγή. Πολλές φορές επανέλαβε το ίδιο, όταν ρωτήθηκε για πράγματα σχετικά με τη χώρα αυτή: «δεν ξέρω, δεν είμαι από την Αλβανία». Η αλήθεια όμως είναι ότι και οι δύο γονείς της είναι Αλβανοί και το πραγματικό όνομά της είναι Μπρουνίλντα και όχι Μαρία. Βέβαια, η αλλαγή του ονόματος είναι ένα φαινόμενο που συναντάται συχνά σε περιπτώσεις αλλοδαπών - δείχνει την επιθυμία για αφομοίωση. Θυμίζει την περίπτωση της Σιαμπάν ή Άννας, από την Περσία, στο άρθρο των Αγγελίδη και Στυλιανού στο περιοδικό Σύγχρονη Εκπαίδευση (2003). Γράφουν για την Άννα: «...το νιώθει πιστεύουμε έντονα ότι κανείς δεν ενδιαφέρεται για την δική της θρησκεία, πολιτισμό, ήθη και έθιμα. Νιώθει ότι για να γίνει αποδεκτή, να θεωρηθεί «πολιτισμένη», πρέπει να κάνει την μεταβολή, αγνοώντας ποια είναι, και να συμμορφωθεί έτσι πλήρως με τις προσδοκίες των παιδιών της τοπικής πλειοψηφίας».

Όμως εδώ, το ψέμα της Μαρίας, «δεν είμαι από την Αλβανία», πάει λίγο παραπέρα και μας παραπέμπει στη βίωση του συναισθήματος της «ντροπής» για την ταυτότητα του ατόμου. Είναι ίσως μια ακραία αντίδραση στην κατάσταση που εξετάζουμε. Η Μαρία φέρει την καταγωγή της σαν «ρετσινιά» - αποτέλεσμα της υποτιμητικής διάκρισης που έχει υποστεί η ίδια ή οι γονείς της από τους «ντόπιους». Εδώ λοιπόν έχουμε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα άμυνας του «άλλου», απέναντι στην ρατσιστική στάση της χώρας υποδοχής, με απόκρυψη της ταυτότητας. Κι αν μην έχουμε, στην συγκεκριμένη περίπτωση, κάποια φανερά φαινόμενα τέτοιας συμπεριφοράς προς το αμυνόμενο άτομο. Γιατί η Μαρία δεν φαίνεται καθόλου απομονωμένη - έχει φίλες, είναι ζωηρή και πρόθυμα συμμετέχει σε άλλες φάσεις του προγράμματος. Κάποια στιγμή αναγκάζεται να παραδεχτεί την αλήθεια - δεν λέει πια ότι δεν είναι από την Αλβανία, όμως επιμένει ότι δεν ξέρει ούτε μια λέξη αλβανικά.

Η Πάολα αντιθέτως μας μιλάει ευχαρίστως για την Αλβανία και μας γράφει στον πίνακα διάφορες αλβανικές λέξεις. Ομολογεί πως έχει δεχτεί καθ' όλη τη σχολική της εμπειρία πειράγματα και σχόλια αρνητικά για την καταγωγή της. Είναι η μόνη περίπτωση απ' όλα τα ξένα παιδιά που συμμετέχουν στο πρόγραμμα που αναφέρεται στο θέμα αυτό. Δεν ξέρουμε ποια ήταν η αντίδρασή της στις ρατσιστικές εκδηλώσεις των συνομήλικων της παλιότερα, τώρα πάντως δείχνει να αντιμετωπίζει την κατάσταση αυτή «φιλοσοφημένα», με την αυτοπεποίθηση του ατόμου που είναι «υπεράνω» και έτσι ξεπερνά το πρόβλημα.

Η θετική στάση της Πάολας απέναντι στην δική της αλβανική ταυτότητα, ίσως να αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση για τη Μαρία, μακροπρόθεσμα ίσως, γιατί σίγουρα δεν είναι εύκολο να ξεπεραστούν παγιωμένες αντιλήψεις και συμπεριφορές που φτάνουν στα όρια της φοβίας.

Τελικά, όταν ζητάμε από την Μαρία να φτιάξει ένα πόστερ που θα λέει στα αλβανικά: «Λιγότερα αυτοκίνητα!» δέχεται και το φέρνει έτοιμο την άλλη μέρα. Ίσως σ' αυτό βοηθάει και το γεγονός ότι και ο συμμαθητής της ο Θωμάς, που είναι Έλληνας, αναλαμβάνει να γράψει στα αλβανικά κάποιο άλλο σύνθημα σε πόστερ.

Η υπεύθυνη εκπαιδευτικός αναρωτιέται αν πρέπει να παρακινήσει την Μαρία, να πάρει μέρος στο τελικό σκετς της ημερίδας, όχι μόνο αποδεχόμενη την ταυτότητα της, αλλά κάνοντας και το

μεγάλο βήμα να την προβάλλει δημόσια σε μία ανοιχτή εκδήλωση. Τελικά θέτει την πρόκληση και την αφήνει να αποφασίσει. Η Μαρία αποφασίζει πως θέλει να πάρει μέρος και εμφανίζεται στις πρόβες έχοντας μάθει τα λόγια: «Είμαι η Μαρία και είμαι από την Αλβανία», στα αλβανικά, ενώ ετοιμάζει γρήγορα την αλβανική σημαία. Στην πρόβα της τελευταίας μέρας όμως δειλιάζει και καθώς ξεκινά το σκετς έρχεται αναστατωμένη και δηλώνει: «Δεν θα το πω». Εκεί η εκπαιδευτικός ασκεί πίεση για πρώτη φορά - την παρακαλεί να λάβει μέρος και σαν συμβιβαστική λύση προτείνει να μπει τελευταία στη σειρά, αφού ντρέπεται. Εν τω μεταξύ έχουν προστεθεί δύο ακόμα παιδιά - το ένα, η Μαργαρίτα, είναι από την Γ τάξη και ο πατέρας της είναι Άγγλος, και το άλλο, η Ιωάννα, είναι η φίλη της Ελιάνας, αυτή που την βοήθησε με το θεατρικό της - ξαφνικά μας ζήτησε να συμμετάσχει γιατί σκέφτηκε ότι ο πατέρας της γεννήθηκε στην Αίγυπτο και ήξερε να μας το πει αυτό στα αραβικά. Συνολικά έχουμε τώρα επτά παιδιά. Η Μαρία πηγαίνει έβδομη στη σειρά με «μισή καρδιά», μόλις όμως τελειώνει η πρόβα, έρχεται με ενθουσιασμό και δηλώνει πως θα πάει τρίτη στη σειρά - η αρχική της θέση ήταν τέταρτη. Πράγματι η Μαρία δεν μετανιώνει ξανά - την μέρα της ημερίδας είναι στη θέση της κι όλα πάνε μια χαρά.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Πού καταλήγουμε λοιπόν μέσα από την εμπειρική αυτή προσέγγιση; Μάλλον στην διαπίστωση ότι είναι «μακρύς (ο) δρόμος της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης» (Μάγος, 2002). Γιατί στην θεωρία, η διαπολιτισμική εκπαίδευση περιλαμβάνει όλες αυτές τις αξίες και τις αρχές που θελήσαμε κι εμείς να υπερασπίσουμε και να προάγουμε με την μικρή μας προσπάθεια μέσα στο σχολείο, όμως η σχολική πραγματικότητα παρά τις εξαγγελίες, τις «μοντέρνες» διατυπώσεις και τις προσαρμοσμένες στο πνεύμα εγκυκλίου, βρίσκεται σε πολύ μεγάλη απόσταση από αυτές. Με άλλα λόγια η νέα τάση για προσαρμογή του σχολείου σε ένα μοντέλο που φροντίζει για τις ανάγκες της πολυπολιτισμικής κοινωνίας, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα μετά τα μαζικά μεταναστευτικά κύματα, είναι χωρίς αντίκρισμα. Αυτό το διαπιστώνουν εξάλλου και άλλοι μελετητές και ερευνητές στην Ελλάδα και στην Κύπρο (Αγγελίδης & Στυλιανού, 2003).

Ο ρατσισμός εξακολουθεί να υπάρχει και οι παρενέργειές του είναι φανερές ανάμεσα στους μαθητές. Όπως δείχνουν έρευνες για την στάση των μαθητών απέναντι στους «ξένους», οι μαθητές, απαντώντας γραπτά σε ερωτηματολόγια δηλώνουν συνήθως τις «σωστές» στάσεις - δεν εκφράζουν δηλαδή ρατσιστικά συναισθήματα. Είναι όμως ειλικρινείς οι απαντήσεις αυτές, ή μήπως αντανακλούν απλώς μία καλύτερη ενημέρωση πάνω στα θέματα αυτά; Γιατί άλλο τι λες και άλλο τι κάνεις! Άλλο το να γνωρίζεις πως οι διακρίσεις είναι κακό πράγμα και άλλο να βιώνεις θετικά συναισθήματα απέναντι στον «άλλο» - να θελήσεις να τον γνωρίσεις καλύτερα, να ενδιαφερθείς για την ιστορία του και τη ζωή του, να θελήσεις να τον βοηθήσεις.

Από την δική μας εμπειρία, φαίνεται εκ του αποτελέσματος, - από την αμυντική συμπεριφορά των «διαφορετικών» ατόμων δηλαδή - ότι δεν μπορούμε ακόμα να πούμε πως υπάρχει ισότητα ή σεβασμός στον «άλλο» (περίπτωση Μαρίας και πατέρα της Βάνιας). Επίσης είναι ολοφάνερο για κάθε εκπαιδευτικό που βρίσκεται μέσα στο ελληνικό σχολείο πως δεν υπάρχουν οι πραγματικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και της εκπαίδευσης για την ειρήνη στην πράξη. Δεν υπάρχει ουσιαστική αλλαγή προς τον σκοπό αυτό στα αναλυτικά προγράμματα, ούτε βιβλία που να παρέχουν υλικό στο θέμα αυτό. Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών δεν είναι επαρκής. Ο εκπαιδευτικός καλείται να αυτοσχεδιάσει, εκπονώντας αποσπασματικά προγράμματα, για τα οποία πολύ λίγος χρόνος είναι διαθέσιμος (πχ. ευέλικτη ζώνη, περιβαλλοντική εκπαίδευση).

Το δικό μας μικρό πρόγραμμα πιστεύουμε πως απέδωσε κάποια θετικά αποτελέσματα, διαδίδοντας τις ιδέες για έναν πολιτισμό ειρήνης. Η στάση των μαθητών απέναντι στους «ξένους» ίσως να μην άλλαξε πολύ. Η Ελιάννα σε διάλογο μαζί μας δήλωσε πως εξακολουθούν κάποιοι να την πειράζουν. Ωστόσο, οι μαθητές που παρακολούθησαν το θεατρικό της έδωσαν όλη την

προσοχή τους και είπαν κι έγραψαν θετικές εντυπώσεις. Οι συμμαθητές της Μαρίας σταμάτησαν να την πειράζουν για την αλβανική καταγωγή της, όπως παρατήρησαν κάποιες συμμαθήτριες της. Και η Μαρία δεν δείχνει να ντρέπεται γι' αυτήν πια. Τουλάχιστον όχι τόσο.

Φαίνεται ακόμα πως υπήρξαν και εκπαιδευτικοί στο χώρο του σχολείου που ευαισθητοποιήθηκαν περισσότερο. Η δασκάλα της Ελιάνας, για παράδειγμα, έπαψε να παραπονείται για την υπερκινητικότητά της και άρχισε να της φέρεται με περισσότερη τρυφερότητα (με αγκαλιές, δωράκια, κλπ).

Κάποιοι γονείς (όπως η γιαγιά της Ελιάνας) συνεργάστηκαν μαζί μας για μια πιο συνειδητή επαφή των παιδιών με την καταγωγή τους, παρ' ότι αυτή μπορεί να τους δημιουργεί προβλήματα. Η συγκίνηση και η ευγνωμοσύνη των ενδιαφερομένων γονέων ήταν έκδηλη. Αλλά και οι άλλοι γονείς που παρακολούθησαν την ημερίδα σχολίασαν με ενθουσιασμό το μικρό μέρος στο τέλος του προγράμματος που είχε θέμα τα παιδιά όλου του κόσμου. Διαπιστώσαμε κι εμείς, λοιπόν, πως «η συνεργασία με τους γονείς είναι θεμελιώδης προϋπόθεση ενδυνάμωσης των ξένων μαθητών» (Γκόβαρης 2001).

Λαμβάνοντας υπόψη μας ότι «το σημερινό σχολείο αποτελεί πολιτισμική σφαίρα στην οποία παράγονται και αναπαράγονται με τον ίδιο τρόπο όπως και στην υπόλοιπη κοινωνία κοινωνικές σχέσεις και ιεραρχίες» (Γκόβαρης 2001), προτείνουμε οι στόχοι της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης να γίνουν πράξη έτσι ώστε να υπάρχει πραγματική «αναγνώριση των διαφορετικών ταυτοτήτων και παροχή ευκαιριών ανάδειξης και καταξίωσης τους» (Γκόβαρης 2001).

«Η διαπολιτισμική εκπαίδευση θέλει να τονίσει την αλληλεπίδραση, την ανταλλαγή, την ενσυναίσθηση και την αμοιβαιότητα, ως βασικές αξίες και στάσεις ζωής» (Μάγος 2002). Με την κατάλληλη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών προς την κατεύθυνση αυτή και με την παροχή από την πολιτεία των κατάλληλων μέσων θα μπορέσουμε, ελπίζουμε, κάποια στιγμή, να πούμε ότι στο ελληνικό σχολείο επικρατεί η ηθική του δικαίου, η δημοκρατία και ο πλουραλισμός. Θα έχουμε πλησιάσει τότε το ιδανικό του οικουμενικού πολιτισμού και της ειρήνης.

Εμείς, χωρίς ειδική επιμόρφωση και με τα δικά μας μικρά μέσα, μπορέσαμε πάντως κάτι να πετύχουμε μέσα από το διευρυνμένο περιβαλλοντικό μας πρόγραμμα. Πετύχαμε την ψυχική ικανοποίηση των παιδιών που βρίσκονταν σε μειονεκτική θέση, την ενίσχυση της αυτοπεποίθησής τους και τη δημιουργία κινήτρων για μεγαλύτερη συμμετοχή τους στην σχολική ζωή. Και αυτό έγινε γιατί δώσαμε αξία στον δικό τους διαφορετικό πολιτισμό, αλλά και στην δική τους ξεχωριστή, ατομική ταυτότητα. Όταν ρωτήσαμε την Ελιάννα τι της άρεσε περισσότερο από το περσινό πρόγραμμα, είπε: «μου άρεσε που το θεατρικό το έφτιαξα εγώ και ήταν πολύ καλό».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γκόβαρης Χ. (2003), *Εισαγωγή στην Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*, Ατραπός, Αθήνα
2. Modgil S., Verma G., Mallick K. (1997), *Πολυπολιτισμική Εκπαίδευση. Προβληματισμοί - Προοπτικές*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
3. Δαμανάκης Μ. (1997), *Η Εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα*, Gutenberg, Αθήνα
4. Κανακίδου Ε., Παπαγιάννης Β. (1998) *Διαπολιτισμική Αγωγή*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
5. Μπερελής Π. (2001), *Για μια διαπολιτισμική εκπαίδευση σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία*, Αρπιοσhora, Αθήνα
6. Γκότοβος Α. (2003), *Εκπαίδευση και ετερότητα: ζητήματα διαπολιτισμικής παιδαγωγικής*, Μεταίχμιο, Αθήνα
7. Ζωγράφου Α. (2003), *Διαπολιτισμική αγωγή στην Ευρώπη και στην Ελλάδα*, Τυπωθήτω, Αθήνα
8. Banks J. (1994), *Multiethnic Education: Theory and Practice*, Allyn and Bacon, Boston.
9. Αργυράκη Φ. (1996), Η στάση των παιδιών απέναντι στο διαφορετικό έθνος, χρώμα, θρήσκευμα, *Αντιτετράδια της εκπαίδευσης*, 41, 34-39

10. Golia P., Daikopoulos I., Zigouri E., Kasidou S. (2004) The Contribution of Environmental Education to the Peaceful Co-existence and Cooperation between People, A Record and Analysis of the Views of Teachers in Primary Education, *Intercultural education in the Balkan countries - Balkan Society for Pedagogy and Education*, Kyriakidis Brothers, Thessaloniki
11. Γκόβαρης Χ. (2002), Συνεργασία μεταξύ των παιδαγωγών και αλλοδαπών γονιών στο περιβάλλον του πολυπολιτισμικού νηπιαγωγείου, *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*, 26, 18-23
12. Κομίδα-Βρέττου Π. (2001), Η Έννοια της Ετερότητας τεκμηριώνει την ανισότητα στην σύγχρονη πολυπολιτισμική ελληνική κοινωνία; Ενδείξεις από μια εμπειρική έρευνα. Η διάσταση της Συμβουλευτικής και του Προσανατολισμού, *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού*, 58-59, 40-55
13. Μάγος Κ. (2002), Ο Μακρύς Δρόμος της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*, . 26, 8-13
14. Αγγελίδης Π., Στυλιανού Τ. (2003), Πολυπολιτισμική Εκπαίδευση στην Κύπρο: μια χύτρα πολιτισμικής αφομοίωσης, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, .128, 91-98
15. Wade B., Moore M., Μπερδούση Ε. (1995), Διασκεδάζοντας μέσα στην τάξη, *Ανοιχτό Σχολείο*, . 54, 18-26
16. Λιαράκου Γ. (2002), Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: ένα εργαλείο για την ένταξη των παιδιών με ειδικές ανάγκες στη γενική εκπαίδευση, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, . 124, 104-110